נחום שטיף.

ייִדן און ייִדיש.

וואַרשע 1920.

הקדמה

הונדערטער יאָרען האָבען יידען גערעדט יידיש, געפרייט זיך און געדאַגט אויף יידיש, געהאַנדעלט און געוואַנדעלט, אַ וועלט אויסגעוועזן אויף זייער שפראַך — אויף יידיש. מאַמעס האָבען מיט „אונטער שרה׳לעס וויגעלע" קינדער פאַרוויגט. אויף יידיש האָט מען געלערענט אין חדרים, אין ישיבות, אין קלויזען און בתי-מדרשים, תורה און ספרים פאַרטייטשט, אויף יידיש האָבען רבנים און גאונים תורה און מוסר געזאָגט פאַר דעם עולם, אויף יידיש זענען געוועזן געשריבען מוסר-ספרים. אַ גאַנץ העלפט פון דעם יידישען פאָלק, אונדזערע מאַמעס, האָבען דעם יידישען חומש, דעם צאנה-וראנה געלייענט, אויף יידיש האָבען זיי אפילו זייערע האַרציקע תפילות, תחינות, געזאָגט. אַ קיצור אויף יידיש האָבען יידען אַ וועלט אויסגעפירט, און קיינעם איז נישט איינגעפאַלען אָפּצופרעגען, צי איז רעכט אַזוי, צי איז טאַקע יידיש אונדזער שפראַך און צי דאַרפען מיר אפשר גאָר האָבען אַן׳אַנדער שפראַך? אודאי יידיש! וואָס דען? אודאי קאָן מען אַ וועלט אויספירען נאָר אויף דער שפראַך, וואָס יידען האָבען זי פון דור-דורות אין מויל, און וואָס אַלע יידען פאַרשטייען. איז דען שייך צו פרעגען, למשל, צי איז רעכט, וואָס אַ מענטש גייט אויף זיינע פיס, טוט מיט זיינע הענט, קוקט מיט זיינע אויגען וכדומה? אודאי אַזוי, דאָס איז דאָך דער דרך הטבע!

האָבן ייִדן טאַקע ניט געפֿרעגט קיין ווילדע קשיות און געטון זיך זייערס, און טאַקע אויף זייער שפּראַך, אויף ייִדיש. וואָרום ייִדיש האָט געגעבן אַ וועלט צו זען. צי האָבן ייִדן, למשל, געוווּסט פֿון אַ וועלט צו זאָגן, איידער ס'זענען אויפֿגעקומען ייִדישע צייטונגען? ערשט, אַז מ'האָט אָנגעהויבן דרוקן צייטונגען און ביכלעך וועגן דער היינטיקער וועלט אויף ייִדיש, האָט אַ ייִד געקאָנט וויסן, וואָס עס טוט זיך אין פּאָליטיק, אין מסחר, צווישן ייִדן, אין לענדער און צווישן פֿעלקער, בכלל וואָס טוט זיך אויף דער גאָרער וועלט. ייִדן האָבן זיך געקאָנט דערוויסן, וואָס די צייט פֿאָדערט פֿון אונדז, ווי האַלט עס מיט ייִדן, מיט זייערע פּרנסות און מיט זייער גייסטיק לעבן. וואָס דאַרפֿן ייִדן פֿאַרלאַנגען, וואָס טוט מען, אַז מ'זאָל ייִדן ניט באַ'עול'ען, אַז זיי זאָלן אויסבעסערן זייער מצב וכדומה. הכלל דורך ייִדיש איז אַ ייִד געוואָרן פֿאַרקנוּפּט און פֿאַרבונדן מיט ייִדן און מיט אַ וועלט, אַזוי ווי יעדער אַנדער אומה דורך איר שפּראַך, און האָט געקאָנט זוכן מיטלען, ווי אַזוי ניט צו בלייבן הינטערשטעליק פֿון אַ וועלט.

אַזוי האָט זיך געפֿירט אונדזער ייִדיש וועלטעל כמנהגו, ייִדן האָבן געהאַלטן, אַז אַזוי דאַרף זיין. ווי פֿאַרוווּנדערט דאַרף עס איצט זיין אַ ייִד פֿון אַ גאַנץ יאָר, ווען מיטאַמאָל הערט ער די לעצטע יאָרן וועגן „ייִדישיסטן“ און „העברעיִסטן“, וועגן אַ „קאַמף“, וואָס קומט פֿאָר צווישן צוויי מחנות אין דער שול און אין תּלמוד־תּורה, אין די בילדונגס־חברות און קהלות! וואָס זאָל ער זיך קלערן, ווען „העברעיִסטן“ נעמען מיטאַמאָל אים איינרעדן, אַז „ייִדיש“ איז ניט קיין שפּראַך, נאָר אַ שאַנדע, אַ „זשאַרגאָן“, וואָס מ'דאַרף פֿון אים, וואָס גיכער, פּטור־ווערן? וואָס זאָל ער זיך טראַכטן, ווען ער הערט, ווי „העברעיִסטן“ זענען מרעיש־עולמות, אַז „ייִדישיסטן“ ווילן אויסמעקן אונדזער גאַנצן „עבר“ מיט דער תּורה, מיט דער גאַנצער גוטער ייִדישקייט, פֿירן שיר ניט צו שמד? און

זיי, די „העברעיִסטען”, וועלען שוין ראַטעווען דאָס פאָלק ישראל, אַלע ייִדישע קינדער וועלען מיטאַמאָל אָנהייבען רעדען העב-רעיִש, ווי אַ וואַסער, און זיי, די „העברעיִסטען”, וועלען אונדז אַרייַנזעצען אַ נייַע, כשר'ע העברעיִסטישע נשמה!

דאַרף מען אויפקלערען די זאַך, אַז יעדער ייִד זאָל פאַר-שטיין, וואָס איז דאָס אַזינס „ייִדישיִסטען”, וואָס מ'מאַכט זיי איצט פאַר עוכרי ישראל, פון וואַנען נעמען זיי זיך, וואָס ווילען זיי? און ווייטער, וואָס איז דאָס אַזינס „העברעיִסטען”, וואָס פאַר אַב'עולות שטעלען זיי אויס די „ייִדישיִסטען” און וואָס ווי-לען זיי אויספירען? זאָל די זאַך אַראָפּ פון די הויכע הימלען פון פאַרטיי-חקירה אויף דעם מעמד פון פשוט'ן פאַרשטאַנד, זאָל יעדער וויסען, פון וואָס דאָ רעט זיך, וואָס צו טון, וועט ער שוין אַליין פאַרשטיין.

I.

פון וואַנען נעמען זיך „יידישיסטען“?

פון וואַנען נעמען זיך „יידישיסטען“? וויאַזוי איז דאָס געקומען דערצו, אַז יידיש, די שפּראַך פון פאָלק וויפיעל מיליאָנען יאָר דורכאַנאַנד, האָט באַדאַרפט גאָר האָבען אַ באַזונדער „פּאַרטיי“, אַ מחנה, וואָס שטעלט-זיך-איין דערפאַר? און ווער באַפאַלט דען די יידישע שפּראַך, אַז מ'זאָל דאַרפען זיך אָננעמען פאַר איר? און ווו זענען יידען אויף דער וועלט, וואָס האָבען עפּעס אויך אַ דעה?

איז דער תירוץ אַזוי: „יידישיסטען“ זענען געוואָרען דערפאַר, ווייל פריִער, פאַר זיי, זענען געווען **קעגען-יידישיסטען**, „אַסימיליאַטאָרען“ און „העברעיִסטען“. „יידישיסטען“ זענען געוואָרען דערפאַר, ווייל שוין אַ שטיק צייט, אַז אַ טייל יידען, און גראָד אויפגעקלערטע, געבילדעטע יידען, רודפ'ן יידיש עד חרמה, ווילען די שפּראַך אויסוואָרצלען פון דעם פאָלק, און **באַם פאָלק פרעגט מען נישט**, דאָס פאָלק איז נאָך צום וואָרט נישט געקומען, ממילא האָבען זיך געמוזט געפינען מענטשען, וואָס זאָלען זיך איינשטעלען פאַר דעם פאָלק און פאַר זיין שפּראַך. אַזוי זענען אויפגעקומען „יידישיסטען“.

די משכּילים.

די שנאה צו יִדיִש באַ אַ געוויִסען טייִל געבּיִלדעטע יִדען,
איִנטעליִגענטען, איִז ניִשט נעכטען געוואָרען. זי האָט שוין אַ
חזקה פון שיינע עטלעכע צענדליִק יאָרען. די ערשטע, וואָס
האָבען יִדיִש געוואָרפען אַ שטיין איִן קאָפּ און געקריִנט אונדזער
פאָלקס-שפראַך מיִט דעם בזיון-נאָמען „זשאַרגאָן“, דאָס זענען גע-
ווען די משכּילים נאָך פון ניִקאָלאַי דעם ערשטענס צייטען. איִן
געטוּן האָבען זיי עס ניִשט דערפאַר, ווייל זיי זענען געווען
שׂונאים דעם פאָלק, נאָר, אדרבא, פון ליִבשאַפט און איִבערגעגע-
בענקייט. זייער רצון און זייער צוועק איִז געוויִס געווען צום גו-
טען, נאָר וואָס דען? זיי זענען געגאַנגען מיִט אַ פאַלשען דרך.

וואָס האָבען געוואָלט די משכּילים? זיי האָבען געוואָלט
אויסמענטשלען דעם יִדען, זיי האָבען געוואָלט אויפריִכטען
דאָס פאָלק מיִט ליכטען גלייך. זיי האָבען געזען, ווי באַ יִדען
הערשט אַ שרעקלעכער פאַנאַטיִזם; יִדען, ווייניִקסטענס אַ גרוי-
סער טייל יִדען, האָבען זיך געטייִלט איִן חסידים און איִן
מתנגדים. חסידים זענען געווען פאַרגליִבט איִן רבּי'ן, געזופּט
זוהר, געפּראַוועט תּיקונים און פאַרבראַכט זייערע יאָרען איִן די
קליִזען און איִן די שטיִבלעך מיִט דערציילען דעם רבּי'נס נסים.
מתנגדים זענען געזעסען איִן די ישיבות, אָדער גלאַט באַ דער
גמרא און געפּראַוועט לומדות און פּרישות. ביידע מחנות, דער-
וויפט, אָבער, די חסידים, זענען אָפּגעשטאַנען פון אַ וועלט מיי-
לען ווייט. אונדזערע גרויסע מוחות און דערהויבענע נשמות זע-
נען געווען אומבאַהאָלפען, אַזוי ווי קליינע קינדער, ווען ס'האָט
זיך געהאַנדעלט פון היינטיִקער וועלט. וואָרום געלעבט האָט מען
מיִט יענער וועלט און ס'איִז געווען דער גרעסטער קאָמפּליִמענט,
ווען מ'האָט אויף אַ יִדען געזאָגט, אַז ער איִז אַ זיידענער יונ-
גערמאַן, ד. ה. ער האָט קיין טראָפּען בלוט ניִשט, און ער ווייסט
ניִשט קיין צורת-מטבע, לומדות און חסידות איִז געווען די גרעס-

געוועז. הונדערטער טויזענטער קינדער האָבען געשמאַכט אין די חדרים און תלמוד-תורות, וואָס מ׳האָט געלאָזט באַ די פרומע און פרומאַקעס אין די הענט. וואָס האָט דער פאָלקס-מענטש געקאָנט דאָרט זיך אויסלערנען?

טאָמער האָבען זיך געפינען איניגע אויפגעקלערטע ייִדען, דערהויפט שרייבער, וואָס האָבען געזען, ווהין דאָס פירט, און האָבען זיך גענומען רעדען צו דעם פאָלק אויף זיין שפראַך, אויף ייִדיש; האָט מען געקוקט אויף זיי מיט רחמנות, אַזויווי אויף משוגעים, אָדער אויף בטלנים, אויב נישט גאָר, ווי אויף מסיתים ומדיחים, וואָס דערלענגערען דעם גלות.

דער חרם אויף ייִדיש איז געווען אַזוי שטאַרק, מ׳איז אַזוי פאַרגלייבט געווען, אַז נאָר דורך רוסיש אָדער דורך פויליש עפענען זיך די טויערען פון בילדונג, פון וויסען, פון אַ וועלט, מ׳האָט אַזוי פאַר׳מאוס׳ט די ייִדישע שפראַך, אַז דאָס פאָלק גופא איז אַראָפגעפאַלען באַ זיך אין די איגען מיט זיין שפראַך און האָט נישט באַוויזען זיך רעכט אָקייגענשטעלען. וואָס פאַרשטייט ער, אַ פשוט׳ער ייִד, אַז די געבילדעטע, די אינטעליגענטען זאָגען, אַז ייִדיש איז—פע! און אגב האָט דער פשוט׳ער ייִד געזען, אַז די פרעמדע שפראַך איז אַ תכלית-זאַך: אַ גימנאַזיסט, אַ סטודענט, ווער שמועסט שוין אַ דאָקטער—דאָס איז הן צו אַ שדוך, הן צו פרנסה! רוסיש, די פרעמדע שפראַך בכלל, איז געוואָרען אַ פריווילעגיע, אַ זכה-בגורל. קיין ייִדישע גימנאַזיעס, ווער שמועסט שוין ייִדישע אוניווערזיטעטען זענען נישט געווען, אפילו נישט קיין רעכטע ייִדישע פאָלקס-שולען. און דער ייִד האָט אפילו נישט געוווּסט, אַז ס׳קאָן יאָ זיין; אַז ער דאַרף עס מאָנען. די געבילדעטע ייִדען האָבען דאָס אים נישט געלערענט, אדרבא! חלילה, אַז אַזוינס זאָל גאָר אויף דעם געדאַנק קומען. דער ייִד האָט זיך געהאַלטען באַ זיין שפראַך, נאָר קיין נחת האָט ער שוין פון איר

נישט געהאַט, און זיין קינד האָט ער שוין געלאָזט אויף גאָטס באַראָט שווימען מיט דעם שטראָם.

די ניי־מאָדישע נאַציאָנאַליסטען און ציוניסטען.

נישט קיין בעסערע מערכה האָט יידיש געהאַט שפּעטער, ווען יידישע משכּילים און געבילדעטע האָבען נאָך די פּאָגראָמען, 30—40 יאָר צוריק, אַ וואָרף-געטון זיך צוריק צו יידישקייט און געוואָרען פאַרברענטע „נאַציאָנאַליסטען". דאָס איז געווען זייער אַנ'אומגעזונטער „השיבנו נאַזאַד". מ'האָט זיך אָפּגעטרייסעלט נישט בלויז פון דער אַסימילאַציע, נאָר פון דער בעסטער השכּלה-ירושה אויך. פריער האָבען יענע משכּילים צוליב דער גרויסער, שיינער וועלט געגומען פאַרלייקענען דעם יידען, איצט האָט מען, פאַרקערט, מיטאַמאָל מבטל-געמאַכט אַ וועלט און מיט אַ ברען זיך גענומען דוכנ'ען פאַר דער גוטער, אַלטער יידישקייט. די וועלט האָט אונדז אָפּגענאַרט! — האָבען זיך על-חטא געשלאָגען די נייע נאַציאָנאַליסטען, על-פּי-רוב געוועזענע גוטע אַסימילאַטאָרען. בילדונג — איז קיין בילדונג נישט, אמת — איז קיין אמת נישט, יושר — קיין יושר נישט. מ'האָט אונדז יידען פיינט-געהאַט און גע'רודפ'ט די גאַנצע וועלט, און אַזוי וועט עס בלייבען אויף דור-דורות. מיר האָבען נאָר איין וועג פאַר זיך: אַפּטרעטען דעם שונא דעם פּלאַץ, אַנטלויפען, ראַטעווען דאָס יידישקייט. און ווו איז נאָך אַזוי גוט צו ראַטעווען יידישקייט, ווי אין ארץ-ישראל?

דער נייער כּפול-שמונה'דיקער נאַציאָנאַליזם, די אויפגעקומענע אפּיקורס'ישע יידישקייט, איז געבוירען-געוואָרען נישט אינעווייניק אין פאָלק, נישט פון זיינע שטענדיקע לעבענס-באַדערפענישען, נאָר פון דרויסען, פון די גאַסען-שטיינער, וואָס אויפגערייצטע כוליגאַנעס האָבען אויף יידען געוואָרפען, נישט געשאַנעוועט די מיוחסים-אינטעליגענטען אויך. ממילא איז ער

II.

וואָס ווילען „יידישיסטען”?

יידישע שולען און בילדונג.

וואָס-זשע ווילען האָבען די יידישיסטען? לאָמיר גיין בהדרגה. לאָמיר אָנהייבען פון פאָלקס-שולען, פון בילדונג בכלל.

„יידישיסטען” גייען מיט דעמזעלבען וועג, וואָס ס'זענען געגאַנגען אונדזערע בעסטע משכילים, די אמת'ע פאָלקס-פריינט. זיי ווילען, אַז אַ ייד זאָל זיין אַ מענטש. די צייטען ווען אַ ייד איז געלעגען, ווי אַ וואָרעם אין כריין, אין די ד' אמות פון בית-המדרש און יידישקייט, און האָט געמיינט, אַז ס'איז קיין זיסערס נישטאָ — די יאָרען האָבען זיך שוין געפעלט. היינטיקע צייטען לעבט שוין נישט אַ ייד צוליב עולם-הבא, ער וויל עוין געניסען פון דער וועלט. ממילא, דאַרף אַ ייד קענען און וויסען נישט נאָר יידישקייט, אַזויווי אַמאָל, נאָר טאַקע אַלץ, וואָס אַ היינטוועלטיקער מענטש דאַרף וויסען, צו וואָס פאַר אַ פאָלק ער זאָל נישט געהערען. דאָס דאָזיקע וויסען באַקומט אַ פאָלקס-מענטש קודם-כל פון דער פאָלקס-שול. מ'דאַרף דעריבער האָבען היינטוועלטיקע פאָלקס-שולען, וואָס דאָס יידי-שע קינד זאָל דאָרט ענטוויקלען זיין שכל און זיינע חושים, זיין נשמה און זיין גוף און זאָל זיך אויסלערנען דאָס וויכטיקסטע, וואָס עס האָט בנייטיק אין לעבען: לייענען און שרייבען, רעכע-נען און וויסען פון אַ וועלט (געאָגראַפיע, געשיכטע, די נאַטור

וכדומה). נאָר אָנשטאָט דעם, וואָס די אַלטע משכילים האָבען געמיינט, אַז דאָס אַלץ מוז מען איבעראַרבעטען אין קינדס כ'ח אויף אַ פרעמדער שפּראַך, זאָגען די יידישיסטען: ניין, נישט אויף אַ פרעמדער, נאָר אויף דער אייגענער שפּראַך, אויף יידיש. דער גרעסטער פעלער פון די משכילים איז געווען די פרעמדע שפּראַך, דעריבער האָבען זיך יידישע קינדער גאָרנישט אויסגעלערענט. אין דער יידישער פאָלקס-שול דאַרפען אַלע למודים, אַלע געשפּרעכען פון די לערער מיט די קינדער, הכלל, אַלצדינק געפירט-ווערען אויף דעם קינדס מאַמע-לשון, אויף יידיש. מיר דאַרפען נישט אָנקומען צו קיין פרעמדער שפּראַך.

נישט מיר דאַרפען, נישט מיר קאָנען אָנקומען צו אַ פרעמדער שפּראַך, צו רוסיש, פויליש וכדומה. מיר דאַרפען נישט, ווארום מיט וואָס איז יידיש ערגער פאַר אַנדערע שפּראַכען? קאָן מען דען אויף יידיש נישט רעדען, שרייבען, טראַכטען, פילען אַזוי גוט, ווי אויף יעדער אַנדער שפּראַך? זאָלען מיר דען זאָגען, אַז יידען—סוחרים, לומדים און גאונים האָבען געהאַט אַנ'ערגערע שפּראַך, אַנ'אָרעמערע שפּראַך, איידער דער רוסישער, פוילישער פויער, וואָס איך זיין שפּראַך לערענט מען יאָ אין דער פאָלקס-שול. זאָלען מיר דען זאָגען, אַז יידען, וואָס זיי רעדען נאָר יידיש, האָבען נישט גענוג שטאָף אין דער שפּראַך אויף אַרויסצוגעבען די טיפסטע געדאַנקען, די געהויבענע געפילען? הייסט עס, אַז זיי, יידען שטייען נידעריגער פאַר פויערים? ווער וועט זיך איינשטעלען אַזוינס צו זאָגען, אַז די שפּראַך, למשל, פון א' רמ"א פון אַ ווילנער גא.ן, פון אַ בעל-שם-טוב און ר' לוי יצחק באַרדיטשעווער איז אָרעמער און שטייט נידעריגער פאַר אַנ'אַנדער שפּראַך.

אלא וואָס דען, פלעגען טענה'ן יידישע געבילדעטע לייט, יידיש איז נאָך נישט צוגעפּאַסט צו דער נייער הייניטיקער וועלט,

גערע מכה, וואָס קיין צייט העלפט אויך נישט דערצו. די מעשה איז, וואָס אויף אַ פרעמדער שפּראַך קאָן די שול קיינ־מאָל נישט האָבען אַזאַ פּעולה, ווי אויף דער אייגענער שפּראַך. ס'איז אַ טעות צו מיינען, אַז אין דער שול, בפרט נאָך אין דער פאָלקס־שול, לערענט מען דעם קינד נאָר וויסענשאַפטען; נייעס, וואָס מ'דאַרף זיך אויסלערנען, ווי למשל, רעכענען (אַריפמעטיק), געאָגראַפיע, געשיכטע וכדומה. אין אַ שול איז מען מדריך דאָס קינד, מ'גיט עס דערציִונג, דוקאַציע. דאָס הייסט, מ'זעט צו ענטוויקלען דאָס קינד, צו עפענען דעם קינד'ס מוח און אַלע חושים, מ'געוויינט צו דאָס קינד צו טראַכטען און צו פילען, צו הערען און צו זען, צו פאַרשטיין און באַנעמען אַ וועלט אַרום זיך. מ'זעט, אַז דאָס קינד זאָל גייסטיק וואַקסען, זאָל זיך אויסלערנען צו זיין זעלבסטשטענדיק, פון דער שול זאָל דאָס קינד אַרויס מיט אַ חשק אַליין צו לערנען זיך באַ דער וועלט און פון אַ בוך. אויף דעם קינד'ס מוטער־שפּראַך איז אַזאַ אַרבעט באַ אַ געניטען לערער נישטאָ וואָס גרינגער. דער לערער רעט מיט די קינדער, לייענט פאָר אַ מעשה, גייט מיט זיי אין וואַלד וכדומה, יעדע געלעגענהייט נוצט דער לערער אויס, כדי צו ענטוויקלען דאָס קינד.

דאָס קינד, אַפילו אַ קינד פון פינף, זעקס יאָר, קומט אין דער שול מיט אַ גרויסען אוצר באַגריפען, געפילען, איבערלעבעגישען, וואָס ס'ברענגט פון דער היים, פון דער גאַס, און וואָס ס'ליגט באַ דעם טיף אין האַרצען און אין מוח. דאָס קינד, נישט נאָר ס'רעט, נאָר ס'טראַכט און ס'פילט, און געוויינלעך אויף זיין שפּראַך, אויף דער מוטער־שפּראַך. הקצור, דאָס קינד איז אַ קליין וועלטעל פאַר־זיך, און דעם לערער'ס אַרבעט איז—דאָס דאָזיקע וועלטעל פאַרברייטערען, פאַרפיינערען, פאַרטיפען. פונקט ווי אַ גערטנער טוט נישט אַריין קיין אייגענעם חיות און זאַפטען אין אַ יונג ביימעל, נאָר היט עס אָפּ, זעט, אַז עס זאָל וואַקסען, ווי ס'באַדאַרף צו זיין, קיין ווערים

III.

וואָס טענה'ען די העברעיסטען.

דאָס איז בדרך כלל, כדי נישט איבעריק מאריך-צו-זיין, דער גאַנג פון די יודישיסטען אין הלכות שול און בילדונג, די „יודישיסטען" זענען היינטוועלטיקע מענטשען, זיי ווילען אַריינטראָגען אַ נייעם גייסט, אַ היינטוועלטיקען שניט אין יודישער בילדונג, אין יודישער דוקאַציע, אָבער, זיי גייען מיט דעם אַלטען יודישען דרך: לערנען קאָן מען נאָר אויף דער שפּראַך, וואָס דאָס קינד פאַרשטייט, אויף מאַמע-לשון, אויף יודיש.

קומען די העברעיסטען און לייקענען שטיין-און-ביין און טענה'ן, אַז צוויי מאָל צוויי איז פינף, דאָס הייסט: לערנען דאַרף מען מיט אַ קינד נישט אויף דער שפּראַך, וואָס דאָס קינד פאַרשטייט, אויף יודיש, נאָר דוקא אויף דער שפּראַך, וואָס דאָס קינד פאַרשטייט נישט, אויף לשון-קודש. באַ דער גאַנצער וועלט איז טאַקע גוט, וואָס מ'לערענט און מ'איז מדריך דאָס קינד אויף מאַמע-לשון, נאָר באַ אונדז, יודען, דאַרף זיין פונקט פאַרקערט. דאָס, וואָס פאַר אַלעמען איז רעכט, איז פאַר אונדז שלעכט. פאַרוואָס?

דאָ ווערט אַוועקגעלייגט אַ גאַנץ פּעקעל טענות, איינע מאָדנער פאַר דער אַנדערער. ס'איז שווער צו פאַרשטיין, וואָס איז באַ זיי שטאַרקער:—די פאַרביסענע שנאה צו יודיש צי די פאַרקאָכטקייט אין העברעיש, אודאי איז זייער שווער צו מאַכען

פֿין בלינד זעענדיק. די שווערסטע זאַך איז צו באַווייזען, אַז צוויי מאָל צוויי איז פיר. מיר האָבען, אָבער, קיין ברירה נישט. צו פיל ליאַרעמען זיי און פאַרטויבען די מוחות, צו ווייניק האָבען יידען געקלערט וועגען דעם, און אַ סך מענטשען פון דעם יידישלעכען קלאַס מיינען בתמימות, אַז די העברעיסטען מיינען נישט אויפטון קיין נייעס, נאָר פירען דעם אַלטען יידישלעכען שטייגער למוד. מוז מען דאָס אַלץ אויפדעקען, נאָכגיין די העברעיסטען פוסטריט, כדי יעדען זאָל קלאָר ווערען, פון וואָס דאָ האַנדעלט זיך.

יידיש איז קיין שפראַך נישט.

ראשית, טענה'ן די העברעיסטען, דאַרף מען אויף יידיש **נישט לערנען**, ווייל יידיש איז **קיין שפראַך נישט**, יידיש איז „אַ זשאַרגאָן", אַ פאַרדאָרבען פרעמד לשון. דאָס איז די נאַרישסטע טענה, וואָס ס'גיט נאָר אין דער וועלט. **אויף אַ שפראַך פרעגט מען קיין יחוס נישט**, אַזוי ווי מ'פרעגט נישט קיין יחוס באַ קיין מאַמע. קיין פאָלק קלייבט זיך נישט אויס קיין שפראַך, וואָס-פאַר-אַ עס וויל, אַזוי ווי מ'קלייבט זיך נישט צו קיין מאַמע. נישט צופעליק און נישט מיט'ן בייזען ווילען האָבען יידען פאַרגעסען לשון-קודש און האָבען איבערגענומען אַ פרעמדע שפראַך. דאָס לעבען האָט **אַזוי געהייסען**, אַנדערש האָבען אונדזערע עלטערען נישט געקאָנט טון! נישט נאָר אין „גלות", ווי העברעיסטען און ציוניסטען ווילען אונדז איינרעדען, האָבען יידען אויפגעהערט צו רעדען לשון-קודש, נאָר אין זייער לאַנד, אין ארץ-ישראל אויך. הונדערטער יאָרען, בעת דעם בית-שני, האָבען יידען אין ארץ-ישראל גופא שוין נישט גערעט לשון-קודש, נאָר אַראַמיש. אָבער דאָס דאָזיקע אַלטדייטשע לשון, דאָס יידיש, וואָס מיר רעדען, שרייבען, טראַכטען און פילען איצט, איז שוין אַ שפראַך באַ יידען **טויזענט יאָר**. פאַר די דאָזיקע טויזענט יאָר איז דאָס שוין **אונדזער**

קליין יידיש מלוכה'לע, אדער, ווי מ'זאגט היינט, א יידישע זעלבסטפארוואלטונג, וואס האט בארארפט זארגען פאר יידישע קהל'שע הצטרכות'ען און אויך זיין דער פארשטייער, דער טוען פון יידען פאר דער מלוכה, פאר דער שטאט-דומע וכדומה. קהל האט געקאנט אויספירען אזוינע זאכען, געוויינלעך, נאר דער-פאר, וואס ער האט געהאט א געוויסען כוח, געוויסע רעכט און התחייבות'ען הן בנוגע צו איינצעלנע יידען, הן בנוגע צו דער מלוכה. למשל, בא מאכען „ראסקלאדקעס" און איינמאנען פאר-שידענע אפצאלען (למשל, דעם ליכט-אפצאל—„סוויעטשנאי סבאר" — און קאראבקע). דעמדאזיקען כוח האט קהל געהאט פון דער מלוכה. אפילו די צארישע רעגירונג, בימי ניקאלאי, וואס זעלבסטפארוואלטונג בכלל און בפרט נאך יידישער קהל איז איר געווען על אפה ועל חמתה, זי האט אודאי געוואלט אויסראטען יעדען שפור פון יידישען קהל, האט זי עס דאך נישט געקאנט אויספירען, ווארום אפילו ניקאלאיס רעגירונג האט דאך געמוסט איינזען, אז יעדער קבוץ, און ממילא דער יידישער קבוץ אויך, האט אזוינע אייגענע הצטרכות'ען, וואס נאר ער אליין קאן עס באפרידיגען דורך אייגענע שלוחים. קיינע „קאזיאנע טשינאווניקעס" קאנען דא נישט העלפען. דאס איז געווען, ווי שוין געזאגט, אפילו אין יענע ביטערע צייטען, ווען מ'האט בכלל נישט גע-האלטען פון קיין שום „פרייהייטען", און פאר פעלקער בפרט.

וואס איז אזוינס אויטאנאמיע?

הייניטיקע צייטען איז שוין א כלל-גדול, אז אזוי ווי יעדער יחיד אין דער מלוכה דארף האבען פאליטישע פרייהייט, אזוי דארף אויך האבען געוויסע פאליטישע פרייהייט יעדעס פאלק אין דער מלוכה. מיט פאליטישער פרייהייט סתם פאר יחידים איז מען איצט שוין נישט יוצא. ווארום יעדער מענטש איז נישט נאר א תושב פון דער גאנצער מדינה, נאר קודם-כל איז ער א גליד פון זיין פאלק. יידען זענען רוסלענדער בירגער אין דער מדינה

רוסלאַנד, גלײַך אַזוי, ווי רוסען, פּאָליאַקען, אוקראַינער און אַנ-
דערע. יידען זענען פּוילישע בירגער אין דער מדינה פּוילען,
אַזױװי פּאָליאַקען, דײַטשען; נאָר יידען זענען אַ חוץ דעם נאָך
יידען, דאָס הייסט, זיי זענען אַ פּאָלק מיט אַנ'אײגענער
געשיכטע, מיט אײגענער אמונה און מנהגים, מיט אַנ'אײגענער
שפּראַך, מיט אײגענע לײַדען און פרײַדען, נױטען און פּאַר-
לאַנגען. דאָס אײגענע אויך יעדעס אַנדערע פּאָלק אין דער מדינה,
וואָס איז באַזעצט נישט פון אײן פאָלק, נאָר פון עטלעכע פעל-
קער (למשל רוסלאַנד, פּוילען וכדומה). יעדעס פּאָלק אין
אַזאַ מדינה שטרעבט מיט אַלע מעגלעכקייטען צו
דערהאַלטען זײַן קיום אַלס אַ פּאָלק און צו וואַק-
סען אַלס אַ פּאָלק, נישט סתם אַלט יחידים. כדי דאָס
צו דערלאַנגען, איז שוין ווייניק סתם אַ דעמאָקראַטישע אָרדענונג,
ווו אַלע בירגער פון אַלע פעלקער האָבען גלײַכע רעכט — מ'דאַרף
שוין האָבען, אַז יעדעס פּאָלק באַזונדער, אַלס אַ גאַנצער קבוץ, זאָל
האָבען געוויסע פּאָליטישע רעכט, כדי אָפּצוהיטען זײַן קיום.

לאָמיר נעמען, למשל, בילדונג: בײַ יעדען פּאָלק איז ביל-
דונג און מדריך-זײַן קינדער די וויכטיקסטע זאַך פון זײַן קיום.
אין אַ דעמאָקראַטישער מלוכה איז פאַראַן אַ געזעץ, אַז לערנען
אין פאָלקסשולען מוזען זיך אַלע קינדער אָהן אויסנאַם, און די
מלוכה און די שטאָט וועט טאַקע עפענען גענוג אומזיסטע שו-
לען פאַר אַלע קינדער גלײַך, אָהן אויסנאַם. אַלס בירגער
וועט דאָ שוין מער קײנער נישט לײַדען, אפילו יידען אויך
נישט, אָבער דאָך קאָן זיך טרעפען, אַז מ'זאָל דאָ לײַדען אַלס
אַ פּאָלק. וואָרום סתם שולען פאַר סתם קינדער זענען נישט
פאַראַן, אָדער זיי טויגען נישט: רוסישע קינדער דאַרפען האָבען
רוסישע שולען, פּוילישע קינדער—פּוילישע, יידישע קינדער—יי-
דישע וכדומה. ווער-זשע וועט זאָרגען, למשל, אין מאָסקווע, אַז
פאַר די עטלעכע הונדערט פּוילישע קינדער דאָרט, זאָל מען
מאַכען פּוילישע שולען? אָדער אין וואַרשע, אַז פאַר די רוסי-

זיין אַ פאָלק מיט נעקער גלייך, וועלען מיר אַלעמען
שטיין, ווי אַ ביין אין האַלדז. ווארום אויב ס'וועט נישט
זיין קיין יידיש פאָלק מיט יידישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע,
וועלען יידען נישט קאָנען בלייבען הענגען סתם אין דער לופ-
טען, נישט אַהין, נישט אַהער; יעדער ייד וועט מוזען זיין אַ
נכתב פון עפעס אַ פאָלק, און, געוויינלעך, פון אַ פרעמד פאָלק,
פון אַ פרעמדער אויטאָנאָמיע, ווייל קיין יידישע אויטאָנאָמיע איז
דאָך נישטאָ. מיר וועלען זיך פאָרשטעלען פאַר רוסען, פאָליאַ-
קען, אוקראַינער, אַרמענער, טאָטערען, ווארום קיין סתם-בירגער
וועלען נישט זיין, קיין סתם-שולען וועלען נישט זיין.

לאָמיר זיך פאָרשטעלען, אַז אַלע קולטור-פעלקער, למשל,
אין רוסלאַנד אָדער אין פוילען וועלען באַקומען נאַציאָנאַלע אוי-
טאָנאָמיע. הייסט עס, אַז יעדער בירגער אין רוסלאַנד וועט מו-
זען זיין צוגעשריבען צו עפעס אַ פאָלק. ווארום די מלוכה וועט
דאַרפען וויסען, ווער צו וואָס-פאַר-אַ פאָלק ס'געהערט, כדי זי
זאָל וויסען, וויפעל יעדען פאָלק ס'קומט צושטייער פון איר קאַ-
סע אויף זיינע הצטרכות'ען, און פון וועמען זי זאָל מאָנען,
למשל, אַז אַזאַ און אַזאַ קינד האָט באַקומען בילדונג. לאָמיר
זיך אומקערען צוריק צו אונדזער אַלטען משל מיט שולען. בעת
ס'וועט מקוים-ווערען די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע פאַר אַלע פעל-
קער, וועט אין דער שטאָט מינסק, למשל, נישט זיין קיין סתם-
שולען, נאָר ווייסרוסישע שולען, רוסישע שולען, אפשר נאָך או-
קראַינישע שולען, אויב ס'וועלען זיך דאָרט געפינען אוקראַינישע
שילער אויך אין דעסגלייכען. יעדעס פאָלק וועט מאַכען אין
מינסק שולען פאַר זיינע קינדער; אַלע שולען וועלען האָבען
גלייכע רעכט פון רעגירונגס-שולען און דער מינסקער שטאָט-
ראַט וועט יעדען פאָלק געבען צושטייער אויסצוהאַלטען זיינע
שולען, לויט דער צאָל קינדער. ווער-זשע וועט מאַכען שולען
פאַר יידישע קינדער, און ווער וועט זיי אויסהאַלטען, אויב יי-
דען זענען קיין פאָלק נישט און זיי האָבען נישט קיין אייגענע

נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע? נישטאָ ווער! — יידישע קינדער זענען יתומים.

וואָס־זשע וועט זײַן דער סוף? דער סוף וועט זײַן, אַז אַ טייל יידען וועט זיך פאַרשרײַבען פאַר ווײַסרוסען, כדי זייערע קינדער זאָלען קאָנען לערנען אין ווײַסרוסישע שולען, אַ טייל וועט גאָר מיטאַמאָל ווערען פּאָליאַקען, כדי זייערע קינדער זאָלען זיך לערנען אין פּוילישע שולען, אַ טייל וועט ווערען רוסען, אַנדערע וועלען ווערען אוקראַינער וכדומה אָהן אַ סוף. הייסט עס, אַז אַנ׳עדה יידען אין מינסק וועלען געהערען צו דרײַ, פיר פרעמדע פעלקער, וועלען דאָרט, בײַ די פרעמדע פעלקער צאָלען שטײַערען, זייערע קינדער וועלען רעדען אויף פאַרשידענע שפּראַכען, און יידען וועלען זיך נישט קאָנען צונויפרעדען צווישען זיך. און אַזויווי די טבע פון יעדען געזונט פאָלק איז: וואָס שטאַרקער צו זײַן אין צאָל און ממילא אויך אין וואָג, וועט יעדעס פאָלק האָבען טענות צו יידען: רוסען וועלען האָבען טענות צו יידען־פּאָליאַקען, הלמאי גייט איר צו די פּאָליאַקען און מיט דעם מאַכט איר פּאָליאַקען שטאַרקער און אונדז שוואַכער? ווײַסרוסען האָבען דאָך געוויס פּרעטענזיעס אויף מינסק. זיי זאָגען, אַז מינסק איז אין ווײַסרוסלאַנד, איז ממילא מינסק „זייער“ שטאָט, זיי זענען „בעל־הבית“ אין מינסק, און דעריבער זענען מינסקער יידען „זייערע“; מינסקער יידען טאָרען נישט זײַן נישט קיין רוסען, נישט קיין פּאָליאַקען, נאָר כשר׳ע ווײַסרוסען, כדי ווײַסרוסען זאָלען נישט שוואַכער ווערען, למשל, אין שטאָטראַט, און פּאָליאַקען זאָלען נישט שטאַרקער ווערען אויף דעם חשבון פון די „בעלי־בתים“, פון די ווײַסרוסען. יידען וועלען זײַן הפקר, אַלע וועלען זיך פאַר זיי רײַסען, נאָר אויסגעריסען וועלען יידען ווערען, וואָרום יעדעס פאָלק וועט צו זיי האָבען טענות. ווײַסרוסען וועלען זאָגען: איבער אײַך, איבער דעם, וואָס איר גייט צו די פּאָליאַקען, באַקומט מינסק אַ פּויליש אויסזען, מ׳הערט נאָר פּויליש; פּאָליאַקען

סוף דבר.

מִיר האָבען דאָ באַטראַכט יִדִיש פון פאַרשִידענע זײַטען: וואָס-פאַר-אַ ווערט יִדִיש האָט פאַר דער יִדִישער שול, פאַר יִידִיש בכלל, פאַר יִדִישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע, פאַר אונדזער בשלום-לעבען מִיט די שכנים-פעלקער. און מִיר זענען געקומען צו דעם פועל-יוצא, אַז יִדִיש, די יִדִישע פאָלקסשפּראַך, דאַרף פאַרנעמען בײַ אונדז אַנ'אָרט גאָר פון אויבען-אָן. יִדען דאַרפען זִיך קלאָר-מאַכען און דערקלערען פאַר דער וועלט, אַז זײַער שפּראַך אִיז יִדִיש, בײַ דערדאָזִיקער שפּראַך ווִילען זײ בלײַבען און זײ פאָדערען רעספּעקט און אַלע רעכט פאַר יִדִיש, אַזוי ווי פאַר אַלע אַנדער שפּראַכען. ס'קומט-אויס, אַז יִדִיש אִיז אִיצט געוואָרען כמו דער מִיטעלפּונקט,—אויף יִדִיש שטײט דאָס גאַנצע יִדִישע פּאָלִיטִישע און פאָלקסלעבען. בײַ אַ סך מענטשען, וואָס זענען אפשר אִין האַרצען מסכים בכלל מִיט יִדִיש, נאָר וואָס די זאַך בעצט אִיז פאַר זײ נײַ, און דאָס ערשטע מאָל זעען זײ דעם גרויסען פאַרנעם פון דער זאַך,—בײַ זײ קאָן זִיך אַרײַנגנב'ענען אַ ספק: צי אִיז דאָס טאַקע אַזוי? צי שטעקט דאָ עפּעס נִישט אַ גוזמא? פאַרוואָס אִיז עפּעס יִדִיש מִיטאַמאָל געוואָרען אַזאַ גרויסע זאַך?

דאָס אִיז, אָבער, פּאָרט אַזוי! אײן זאַך מוזען מִיר זִיך, אָבער, פריִער קלאָר-מאַכען: אָט דער געדאַנק, אַז יִדִיש אִיז